

J I Ř Í M A C H Á Č E K

STAROHRADIŠTNÍ OBYDLÍ Z BŘECLAVI-POHANSKA

Ve výzkumné sezóně v roce 1987, zaměřené na odkryv řemeslnického areálu v severovýchodní části významného slovanského hradiska Břeclav-Pohansko, bylo mezi objekty velkomoravského stáří objeveno zahloubené obydlí (obj. 214), které se svým inventářem řadilo do doby starohradištní (DOSTÁL—VIGNATIOVÁ 1990, 55).

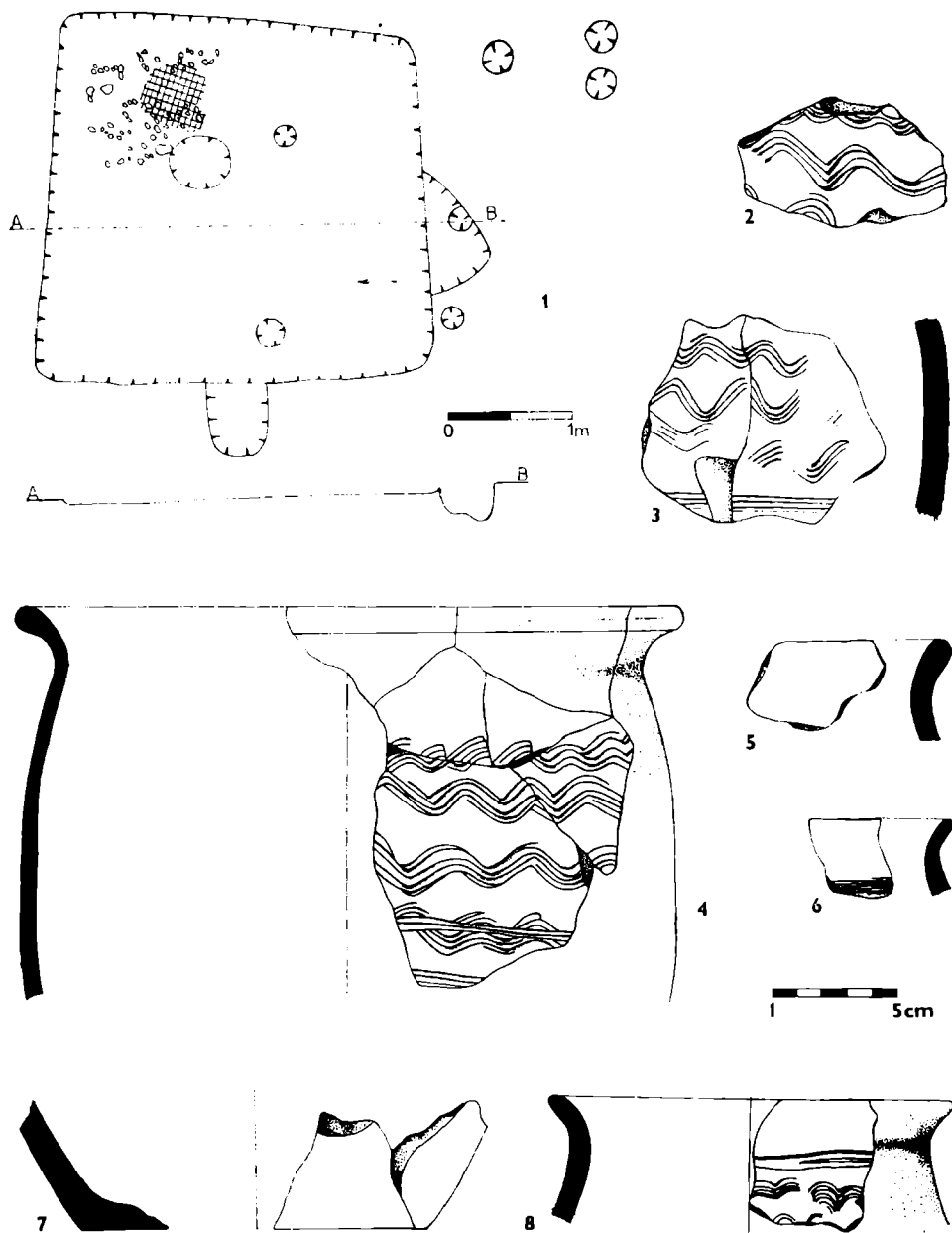
Při hodnocení nálezů lze vycházet z analogického materiálu, který byl získán na jiných polohách Pohanska (DOSTÁL 1982, 1985). Nemůžeme se však spokojit pouze s použitím památek starohradištních. Narážíme zde totiž na problém velmi malého nálezového fondu, který máme k sídlištní problematice tohoto období z Pohanska i ostatních lokalit k dispozici. Tuto skutečnost konstatoval např. i J. Zábojník ve své studii o osadách z období avarského kaganátu na Slovensku (1988, 403, 405). Musíme proto využít některých poznatků z lépe zpracovaného období předcházejícího — časně slovanského a následujícího — středohradištního a pokusit se s jejich pomocí vyřešit problémy doby, která spojuje tyto dva výrazné vývojové stupně slovanské a která je prozatím oproti nim poněkud opomíjena.

Díky tomu, že archeologická expedice na Pohansku slouží výuce studentů archeologie FF MU, byl mi uvedený objekt, s laskavým svolením prof. B. Dostála, předán ke zpracování.

POPIS TERÉNNÍ SITUACE

Objekt 214 (obr. 1 : 1) se nacházel na rozhraní 4 čtverců (B 63/64 — 81/82), podstatná část byla ve čtverci B 63—82, vzdáleném přibližně 80 m jižně od časně slovanské osady II.

Objekt se rýsoval jako velmi nezřetelná šedá skvrna na nahnědlém jílovitém podloží. Podařilo se ho přesněji identifikovat až po druhém veškrábnutí plochy, ačkoliv poloha a tvar otopného zařízení byly známy již při prvotní skrývce.

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Objekt 214. Půdorys a řez objektem (1), výběr keramiky (2—8). Kresba I. Prokešová — J. Macháček. Inv. č.: 2 — 190320; 3 — 190443 3; 4 — 190315/2; 5 — 190364; 6 — 190366; 7 — 190435.

Jednalo se o zahloubené lichoběžníkovité obydlí o rozdílné délce stěn (S—295 cm, J—270 cm, V—287 cm, Z—325 cm), orientovaných podle světových stran. Rohy směřovaly k vedlejším světovým stranám. V SV rohu se nacházely kameny a výmaz topeniště z otopného zařízení, zřejmě kamenné pece, s rozměry 100 × 90 cm. Mezi okrajem objektu a otopným zařízením byl odstup 20–25 cm.

Po odstranění kamenů promísených s propálenou hlinou se ukázalo vymazané topeniště o rozměrech 45 × 47 cm, vzdálené od sev. stěny 66 cm a vých. stěny 37 cm. Nacházelo se asi 10 cm nad dnem obydlí. Povrch topeniště byl šedobílý vyhlazený, místy však oddrolený. Osa topeniště byla mírně odkloněna od východní stěny ke středu obydlí.

Jamka rýsující se na JZ straně pece byla kruhová (p 45 cm, hl 12 cm), po vybrání se jevila jako mísovitá. V její tmavé výplni bylo několik drobných kamenů.

Podlaha obydlí se nacházela asi 10 cm pod úroveň podloží. Vedle již zmíněné jamky u pece v ní byly patrné 2 kúlové jamky se zaobleným dnem (K1 — p 18 cm, hl 20 cm, K2 — p 18 cm, hl 10 cm) umístěné jižně od západovýchodní osy objektu. K1 se nacházela 25 cm od západní stěny a K2 asi 100 cm od východní stěny obydlí.

Další jamka se nacházela asi 10 cm vně objektu, při JZ rohu (p 19 cm). Obdélníkovitý výběžek se zaoblenou kratší stranou d 60 cm, š 30 cm, hl 10 cm) se jevil asi uprostřed západní strany. Po vybrání se ukázalo, že byl mělký a nebyl zřejmě stopou po kúlové jamce. Paraboloidní výběžek se jevil na vnější straně jižní stěny. Byl téměř 100 cm dlouhý a 45 cm široký. Při vybírání jeho východní poloviny se ukázalo, že jde o pozůstatek kúlové jámy po soše. Stopa po kúlu se jevila i v zásypu při středu severní strany objektu. V podloží se jamka neprojevila. Není jasné, zda kúlové jamky, které se nacházely jižně od obj. 214 souvisely s nějakou kúlovou konstrukcí, která navazovala na obydlí. Ve výplni objektu, především v prostoru otopného zařízení byly nalezeny střepy, další keramika byla ve výplni kúlové jámy na jižní straně objektu. V podlaze v západní polovině objektu byl nalezen atypický železný zlomek. (Za pomoc při kresebné dokumentaci materiálu děkuji I. Prokešové.)

KERAMIKA

Z objektu bylo získáno 134 fragmentů keramiky, s kterými bylo možno pracovat. To se blíží k nejbohatším objektům časně slovanské osady I i II v Břeclavi-Pohansku (DOSTÁL 1985,52, 58). Pouze čtyři objekty ze 77 vykopaných obsahovaly větší kvantum keramického materiálu.

Ze střepů z objektu 214 patří cca 38% (52 ks) ke zdobeným výdutím, cca 46% (62 ks) k nezdobeným výdutím, asi 9% (12 ks) k okrajům a 6% (8 ks) ke dnům.

44 atypických drobných střepů bylo neinventováno.

Z dvanácti OKRAJŮ, jež všechny nesou stopy obtáčení můžeme jednáct přiřadit k typu zaoblenému a jeden k seříznutému. I když nelze

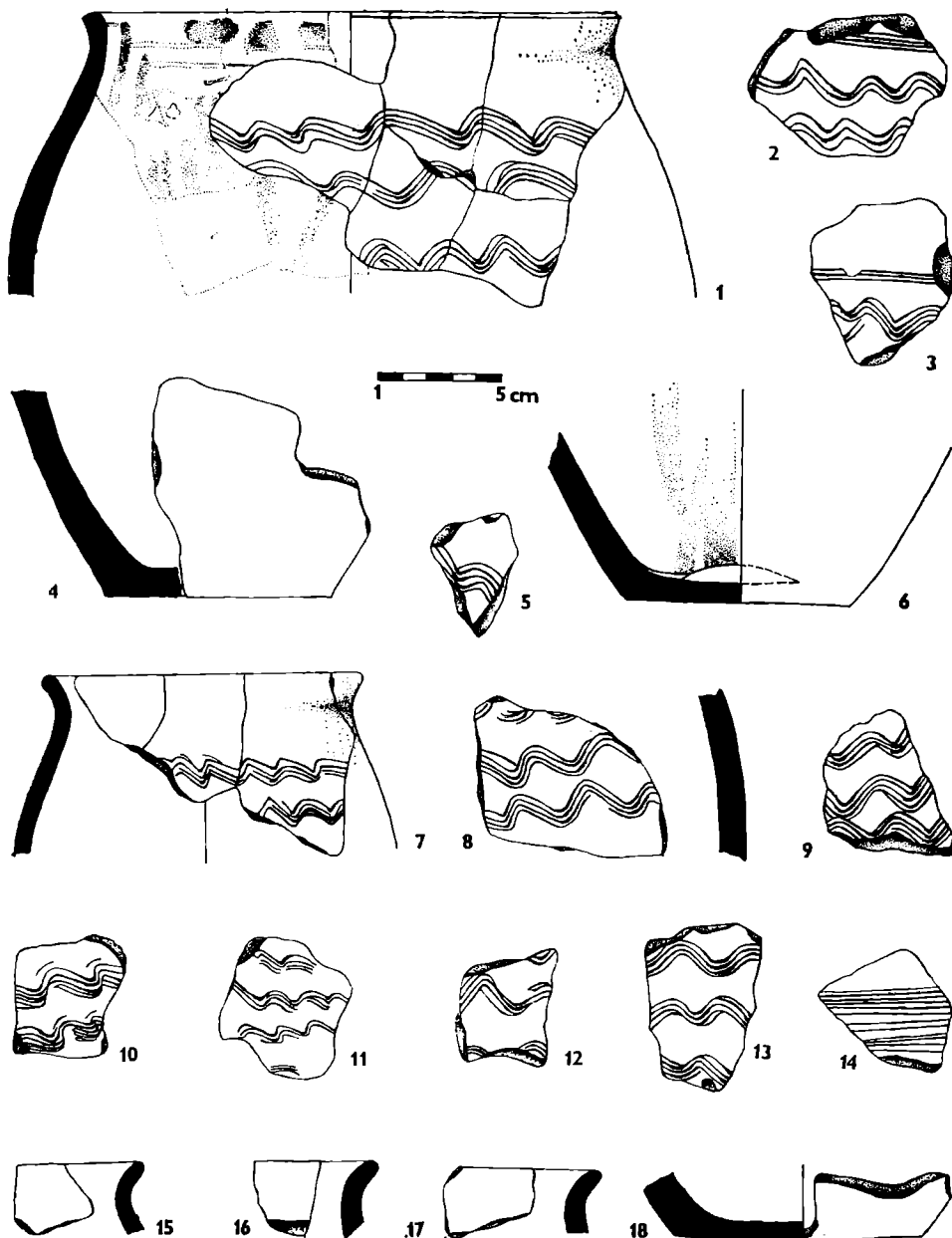
využit tvaru okraje pro datování keramiky (ZEMAN 1976, 188), můžeme uvažovat o souvislosti jeho utváření s technologií výroby nádob, jak to naznačuje L. Galuška (1990, 577) a dokládá na příkladu Pohanska u Břeclavi a Ostrožské Nové Vsi. Vysvětluje, že pouze v ruce hnětený okraj byl nerovnoměrný, a proto byl dále upravován — seřezán. U obtáčené keramiky docházelo k souměrnějšímu vytvoření okraje, takže zarovnání už nebylo nutné.

V této souvislosti jsme provedli zajímavé pozorování u mírně šikmo seříznutého okraje z analyzovaného materiálu (obr. 2:1), který nese vně stopy obtáčení, avšak zevnitř je mírně vyhnuté ústí nepravidelně modelováno prsty. Vzhledem k uvedené charakteristice ho lze po stránce technologické zařadit jako hybridní variantu mezi jen v ruce robené a obtáčené okraje a vysvětlit v tomto případě seřezání u obtáčené keramiky. Výskyt tupého kuželovitého seříznutí konstatuje B. Dostál v časné slovanské osadě I. spíše jako vzácné (1975, 133).

Mezi keramikou z objektu 214 se vyskytují i technologicky vyspělé okraje, které jsou oproti výduti ztenčeny a vyhnuty (obr. 1:6, 2:15). Vyhnutí jako chronologický prvek byl sledován např. G. Fuskem v Nitře na Mikovom dvore (1991, 303—305), kde nálevkovitě rozevřené ústí považuje u obtáčené keramiky za nejmladší. U výše zmíněných okrajů se k výraznému vyhnutí přiřazuje i ztenčení, které bylo dle stop na povrchu vytvořeno pomocí kruhu. Jedná se tak o ústí na kruhu modelované, nejen obtáčené. Podobný závěr bychom mohli udělat i u okraje nádoby, který je vyhnutý a oproti výduti ztlustělý (obr. 1 : 4). Byl nejspíše vytažen a formován na kruhu, příp. i za pomoci šablony, jak tomu nasvědčují stopy na povrchu.

Většinu DEN v souboru lze typologicky charakterizovat jako oboustranně rovná. Jejich vnitřní dno však není výrazně odděleno od stěn, podobně jako např. na keramice z Děvinské Nové Vsi (EISNER 1952, 254). U jednoho dna (obr. 2 : 4) lze sledovat mírné odsazení, což je prvek na starohradištní keramice poměrně vzácný (EISNER 1952, 254). Jiné dno (obr. 2:18) bylo oproti výduti zeslabeno. Typ dna vně rovný, uvnitř vypouklý (obr 2:6) se vyskytuje na Pohansku u Břeclavi jen vzácně, asi v 8% (DOSTÁL 1985, 60). U naposledy vzpomínaného fragmentu lze sledovat i zajímavé technologické detaily. Na velmi tenké již vymodelované dno byla přidána další hliněná hmota, která vytvořila vnitřní zesílení a byla částečně nanesena i na stěny výdutě. Na rozhraní dna a spodku nádoby lze tak sledovat nepravidelné stopy po modelaci, kterou se tvůrce snažil o plynulé napojení vnitřní stěny nádoby na vypouklé dno. Navázání však nebylo provedeno po celém obvodu stejně a jsou zde patrné tahy prstů, kterými byla keramická hmota roztírána. Nelze přesně rozhodnout zda hrnčíři šlo pouze o zesílení dna, které někdy bývá u slovanských nádob velmi tenké (EISNER 1952, 255), o zlepšení stability přidáním hmoty do spodku nádoby či zda se zde nejedná o výrobu dna do tvaru kotlíku (FUSEK 1991, 301).

K TVARU NÁDOB se dle materiálu z objektu 214 nemůžeme vyjádřit. Nepodařilo se rekonstruovat ani jeden celý tvar. Dle jednoho fragmentu lze předpokládat primitivní tvar s výdutí v horní třetině (obr. 2 : 1).

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Objekt 214. Výběr keramiky. Kresba I. Prokešová — J. Macháček. Inv. č.: 1 — 190443/1; 2 — 190318; 3 — 190329; 4 — 190434; 5 — 190344; 6 — 190444/2; 7 — 190444/1; 8 — 190444/3; 9 — 190319; 10 — 190325; 11 — 190231; 12 — 190324; 13 — 190316; 14 — 190327; 15 — 190367; 16 — 190369; 17 — 190365; 18 — 190433.

Nádoba má celkově archaický vzhled s mírně vyhnutým okrajem a již výše zmiňovanými stopami po ruční modelaci.

U osmi jedinců se nám podařilo určit průměr ústí. Podle jeho VELIKOSTI je můžeme zařadit do skupin, které pro zdobené podunajské hrnce vytvořil B. Dostál (1975, 134). Dva patří do první skupiny s průměry okrajů mezi 12–15 cm a šest do druhé s průměry okrajů od 20 do 25 cm.

VÝZDOBA je na keramice pouze rytá. Skládá se z hřebenových vlnic a pásů vodorovných rýh. Většina vlnic je nízká až středně vysoká, nepříliš hluboká, s oblými vrcholy. Nepůsobí vždy zcela pravidelně. Vyskytují se i případy s archaickými rysy jako je např. zahrocení vlnovek (obr. 2:7), jejich větší výška a hlubší rytí (obr. 2:8), vlnovka přecházející do obloučků (obr. 1:8). Můžeme říci, že výzdoba byla většinou vyráběna na pomaleji rotující nádobě, v některých případech však ještě velmi neumělým způsobem. Z této charakteristiky se vymyká pouze fragment s vyhlazeným povrchem a vlevo skloněnými vlnovkami (obr. 2 : 10), které byly patrně ryty na rychleji rotující nádobě (DOSTÁL 1976, 135). Vodorovné rýhy ohraničují část nádoby zdobené vlnicemi. V našem souboru můžeme rozlišit rýhy dvounásobné (obr. 2:3), třínásobné (i. č. 443/3, obr. 1:3) či čtyřnásobné (i. č. 190 328).

POVRCH NÁDOB je vesměs typicky jemně drsný s ostrivem vystupujícím na povrch, tak jak to uvádí různí autoři (např. FUSEK, 1991, 300, JELÍNKOVÁ 1987, 254). Někdy bývá povrch vyhlazen. Pozornost je věnována vnějšku i vnitřku nádoby (např. i. č. 190 408) s důrazem na její vnější vzhled. V některých případech je vyhlazován pouze povrch vnější, zatímco vnitřní zůstává hrubý (např. i.č. 190 379). I přes vyhlazení neztrácí slovanský střep obvykle určitou drsnost. Výjimečně působí fragment s i. č. 190 327, jehož povrch je pórovitý. Střep je z nápadně lehkého materiálu a odpovídá tak 7. skupině velkomoravské keramiky z Pohanska (DOSTÁL 1975, 165). Je popsán i fragment hrnce pražského typu robeného z keramické hmoty. Domnívám se však, že střep s i. č. 190 327 je spíše intruzí ze středohradištního období, jak tomu nasvědčuje výzdoba tvořená pravidelnými vodorovnými rýhami.

V našem souboru působí neobvykle i střep s i. č. 190 325 (obr. 2:10). Vnitřní povrch fragmentu je drsný, vnější na omak zcela hladký, postrádající typickou drsnost. Dle stop bylo vyhlazení provedeno pravděpodobně při obtáčení. Do vyhlazené plochy byly vyryty asymetrické vlevo skloněné vlnovky, v porovnání s ostatní výzdobou souboru poměrně vyvinuté.

KERAMICKOU HMOTU nádob našeho souboru lze charakterizovat jako jemně zrnitý materiál s ojediněle rozptýlenými většími valounky. V hmotě je patrná malá příměs slídy. Materiál je na lomu černý, na povrchu většinou vypálen do světle hnědých až načervenalých tónů. V některých případech (většinou u střepů s tenčími stěnami) je červené vypálení patrné v celé tloušťce stěny. Této charakteristice se vymyká již zmiňovaný fragment s i. č. 190 327.

Závažné problémy u slovanské keramiky působí vždy její DATOVÁNÍ. Musíme zdůraznit, že prosté typologické hledisko nelze u podunajské

keramiky jednoduše aplikovat. Nemáme ještě zdaleka vyřešen problém do jaké míry se u nás vyvíjela tato keramika autochtonně (POULÍK 1948, 19) a do jaké míry byla idea její výroby i ona sama importována. Dnes se lze spíše domnívat, že znalost obtáčení a zdobení k nám přišla z jižnějších oblastí a u nás pak vyvolala snahu po napodobování. Doklady o takovém vývoji přináší badatelé z Čech (ZEMAN 1976, 195), Moravy (JELÍNKOVÁ 1980) i Slovenska (FUSEK 1991, 308). Typologicky vyspělejší nádoby tak můžou být na stejné časové úrovni či ještě před keramikou primitivnější. Zároveň musíme předpokládat i možnost počínající regionalizace ve vývoji keramiky, která se pak plně projevila ve středohradištním období. Při řešení těchto problémů je nutno pracovat obezřetně s celými nálezovými celky, kterých je na Moravě zatím bohužel velmi málo, hledat další datovací možnosti a postupovat opatrně při vyhledávání analogií z jiných oblastí.

Zaměříme-li se na materiál z hlediska nálezového celku, můžeme objekt 214 přiřadit k III. horizontu — starohradištnímu, který na Pohansku vydělal B. DOSTÁL (1985, 76). Jedná se o soubory s obtáčenou keramikou a rytou výzdobou, bez výskytu v ruce robených nádob. B. Dostál datuje konec III. horizont dle stratigrafické situace na lokalitě na přelom 8.—9. století nebo do začátku 9. století. Jeho počátek připouští již v 7. století (1985, 78).

Zařazení do 8. století lze podpořit i analogiemi z oblastí jihovýchodního Slovenska, kde datovací možnosti přináší keramika z výplně dobře datovatelných hrobů (ZÁBOJNÍK 1988, 429, obr. 25, 26). O přesnější umístění keramiky v rámci 8. století se však nelze prozatím pokoušet.

OBYDLÍ

Objekt 214 (obr. 1 : 1) patří mezi typické slovanské zahloubené obydlí tradičně nazývané zemnice, resp. polozemnice.

PLOCHA OBYDLÍ měří přibližně 8,4 m². Je tedy o něco menší než průměrná plocha zemnice (9—12 m²) (DOSTÁL 1987, 14, ZEMAN 1976, 176).

Objekt 214 je ZAHLOUBEN do podloží pouze 10 cm. V porovnání s jinými lokalitami se tato hodnota zdá být velmi malá (např. BIALÉKOVÁ 1961, 120, JELÍNKOVÁ 1987, 72 — uvádí z Moravy z časně slovanských sídlišť průměrné zahloubení 50 cm). Bylo však zřejmě zachyceno jen dno obydlí. Větší část zahloubení se nacházela v povrchové humusové vrstvě, jak tomu bylo na Pohansku i v jiných případech (DOSTÁL 1985, 45).

KONSTRUKČNĚ by se stavba dala charakterizovat jako obydlí s jedním nebo dvěma kůly uprostřed protilehlých stěn umístěných vně zahloubení (typ II c podle JELÍNKOVÉ 1987, 84). Kúlová jamka z konstrukce našeho objektu se nacházela uprostřed delší stěny, která ani v jednom rohu neměla pec a odpovídá tak nejrozšířenějšímu typu konstrukce časně slo-

vanského domu dle pozorování ze sídelního areálu v Roztokách u Prahy (GOJDA – KUNA 1985, 157).

Pozůstatek po kůlu naznačuje, že konstrukce střechy byla sochová s hřebenovou vaznicí. Z umístění kůlu před štítovou stěnou můžeme dále odvodit, že se jedalo o střechu sedlovou (DOSTÁL 1987, 17). Paraboloidní výběžek, který se jevil na vnější straně jižní stěny, byl zřejmě POZŮ-STATKEM PO VCHODU do obydlí. S podobným případem se setkáváme např. u obj. 28/LŠ a 25/LŠ z Břeclavi – Pohanska (DOSTÁL, 1985, 45, obr. 11).

Popisovaný objekt byl ORIENTOVÁN S–J. Určení orientace nebylo provedeno pouze podle delší osy, jak se s tím leckdy setkáváme, ale především podle osy vchod–pec, určujícího prvku struktury obytného prostoru slovanského obydlí. Takto exaktně určenou orientaci obydlí lze v podstatě spojit i se směrem hřebene střechy (GOJDA – KUNA, 1985, 161).

V SV rohu objektu 214 se nacházelo OTOPNÉ ZAŘÍZENÍ, podle roztroušených kamenů nejspíše pec. Byla orientovaná ústím do středu objektu, což je jev obvyklý i u časně slovanských obydlí (JELÍNKOVÁ 1987, 120). Před ústím topeniště se nacházela jamka. Byla nejspíše vytvořena vymetáním popela, pro což by hovořila její relativně malá hloubka (12 cm) a velký průměr (45 cm). Podobné předohništní – popelové jámy nacházíme na více lokalitách od 6. stol. až po vrcholný středověk (SKRUŽNÝ 1963, 244, 248). Otopné zařízení patří svými rozměry (100 × 90 cm) na Pohansku spíše mezi větší (DOSTÁL 1982, 12). Nápadným jevem je malý počet kamenů zachovaných v destrukci otopného zařízení. Nejedná se však o jev na Pohansku neobvyklý. Lze jej vysvětlit tak, že kameny otopných zařízení byly v některých případech po skončení funkce rozvaleny a kameny druhotně využity (DOSTÁL 1985, 47).

UMÍSTĚNÍ OTOPNÉHO ZAŘÍZENÍ JE SPOLU S ORIENTACÍ OBYDLÍ vážným problémem, který je třeba řádně analyzovat. Pokusme se nyní na několika případech naznačit možnosti, které nám jeho zpracování přináší.

Převažující orientace u časně slovanských obydlí je západo-východní (KLANICA 1986, 158). Od 8. století se dle pozorování v Březně objevují i obydlí orientovaná S–J (PLEINEROVÁ 1985, 77). Ve velkomoravském období je již orientace zemnic velmi různorodá – např. ve Starém Městě u Uherského Hradiště je 38% zemnic orientováno SV–JZ, 30% V–Z, 23% S–J (HRUBÝ 1965, 116), na velmožském dvorci na Pohansku u Břeclavi byly nepravidelné zahloubené obydlí orientovány JZ–SV (DOSTÁL 1975, 44–45).

S orientací obydlí úzce souvisí i UMÍSTĚNÍ OTOPNÉHO ZAŘÍZENÍ. V časně slovanském období zjišťujeme jeho výskyt v severozápadním rohu (KLANICA 1986, 158; ZEMAN 1976, 178), v Roztokách u Prahy např. v 70% (GOJDA – KUNA 1985, 157), v menší míře pak v SV rohu, zcela ojediněle jinde. V období s převahou obtáčené keramiky se procento výskytu pecí a ohnišť v SZ rohu začíná snižovat. Na Pohansku u Břeclavi v poloze Lesní školka zjišťujeme např. u čtyřech z pěti obytl-

ných objektů II. smíšené fáze otopné zařízení v SV rohu. Ve středohradištním období dochází již k úplnému uvolnění staré tradice. Např. v Sa-
dech — Horních Kotvicích jsou různá umístění, převažuje však otopné
zařízení v SV rohu — 66⁰/₀ MAREŠOVÁ 1985), ve velkomoravské osadě
v Dolních Věstonicích se setkáváme spíše s umístěním v SZ rohu (KLÍMA
1985, 30—34). Ve velmožském dvorci na Pohansku u Břeclavi nacházíme
otopná zařízení v zahloubených obydlích na zcela různých místech (DO-
STÁL 1975, 44—45), podobně jako u velkomoravských zemnic ze Starého
Města, kde navíc přistupuje nový element — ohniště uprostřed obydlí
(HRUBÝ 1965, 116).

Shrneme-li výše uvedené, zjistíme, že v časně slovanském období je
u zahloubených obydlí obvyklá západovýchodní orientace a otopné za-
řízení v SZ rohu. Tento fakt souvisí pravděpodobně s tím, že zemnice
k nám byla přinesena nejstarší vlnou Slovanů z východoevropské ob-
lasti (DONAT 1980, 10), kde byla konstrukcí, orientací i vnitřním roz-
vržením přizpůsobena místním přírodním podmínkám. Podle P. Donata
vznikly především jako ochrana proti chladu. Po přenesení do oblasti
mírnějšího klimatu ve střední Evropě se poněkud proměňují (DONAT
1970, 255). K tomuto procesu dochází nejspíše koncem časně slovanského
a ve starohradištním období, kdy se i na Pohansku u Břeclavi objevuje
nová severo-jihní orientace (obj. 28/LŠ, 50/LŠ, 214 atd.) a topeniště v SV
rohu. Ve velkomoravském období zjišťujeme již úplné oproštění od starší
tradice a sledované parametry nejspíše plně odpovídají lokálním přírod-
ním podmínkám, příp. určitým urbanistickým koncepcím.

Zjištěné závěry dokládají, že orientace obydlí a umístění otopného za-
řízení nesouvisí pouze s přírodními činiteli, jak se dříve badatelé domní-
vali (např. SKRUŽNÝ 1963, 248), ale mohou mít někdy i RELATIVNĚ
CHRONOLOGICKÝ VÝZNAM.

Jako příklad bychom mohli použít objekt 25/LŠ z Břeclavi-Pohanska.
Jedná se o čtvercovou zemnici orientovanou VSV—ZJZ s otopným zaří-
zením v SZ rohu (DOSTÁL 1982, 65—66). Na této lokalitě je to obydlí
s výrazně archaickými rysy. Podle keramického materiálu přiřazuje B.
Dostál objekt k II. smíšenému horizontu (1982, 41). Zároveň konstatuje,
že u zdobených střepů jsou hřebenové vlnice značně vyspělé. V sou-
vislosti se starobylym vzhledem obydlí je na místě otázka, zda se v tomto
případě nejedná o nejstarší obtáčenou keramiku, která je provedením
i výzdobou dokonalejší než mladší výrobky (ZEMAN 1976, 195; FUSEK
1991, 308) a zda nelze obj. 25/LŠ považovat na Pohansku-Břeclavi za
jeden z nejstarších v II. horizontu podle dělení B. Dostála.

Vzhledem k provedeným analýzám konstrukce a vnitřního zařízení
obydlí, můžeme konstatovat, že objekt 214 svým charakterem nevyklučuje
datování do 8. století, které jsme provedli již na základě keramického
materiálu.

STAROHRADIŠTNÍ OSADA NA POHANSKU U BŘECLAVI

Problematika, ke které bychom se mohli na základě nálezů objektu 214 vyjádřit, je i výzkum půdorysu slovanských osad. V roce 1987 byl B. Dostál nucen konstatovat, že k úvahám o typu vsi starohradištního stáří nám chybí podkladové materiály. Vznikla tak mezera v pohledu na vývoj osad od časně slovanského období, ze kterého známe typ shlukový, návěsní a sledujeme náběh k řadovému uspořádání, do velkomoravského období, kdy jsou doloženy obdobné typy (DOSTÁL 1987, 12).

Určité poznatky navozující představu o uspořádání osady ve starohradištním období, byly získány z Břeclavi-Pohanska. Objekty se zdobenou podunajskou keramikou jsou nepravidelně rozptýleny na ploše tzv. časně slovanských osad I i II, vzdálených od sebe asi 150 m (DOSTÁL 1987, 35, obr. 7, 19). Nově k nim můžeme přidat i zahluobené obydlí 214, které bylo vzdáleno asi 80 m jižně od časně slovanské osady II. Mezi nimi byl ve výzkumné sezóně 1984 objeven v kulturní vrstvě osamocený hrnec starohradištního stáří indikující možnost nezjištěného obydlí (DOSTÁL — VIGNATIOVÁ 1987, 36). Kromě těchto výrazných nálezů byl starohradištní materiál ojedinele nalézán i na jiných místech lokality v nadložní vrstvě či jako intruze v mladších objektech. Při naší dnešní znalosti slovanské keramiky nelze prozatím říci, zda byly všechny uvedené polohy osídleny současně. Pokud však vyjdeme z tohoto předpokladu, můžeme starohradištní osídlení na Pohansku u Břeclavi charakterizovat jako rozptýlené.

LITERATURA

- BIALEKOVÁ, D. 1962: Nové včasněslovanské nálezy z juhozápadného Slovenska, SIA X-1, 97 — 148.
- EISNER, J. 1952: Devínská Nová Ves. Bratislava.
- ČERNÝ, E. 1979: Zaniklé středověké osady a jejich plučiny. Metodika historicko-geografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny. St. ČSAV 1. Praha.
- DONAT, P. 1970: Zur Nordausbreitung der slawischen Grubenhäuser, ZfA 4, 250 — 269.
- DONAT, P. 1980: Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert. Berlin.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav — Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DOSTÁL, B. 1982: K časně slovanskému osídlení Břeclavi — Pohanska. St. AÚ Brno X, 2. Praha.
- DOSTÁL, B. 1985: Břeclav — Pohansko III. Časně slovanské osídlení. Brno.
- DOSTÁL, B. 1987: Stavební kultura 6. — 9. století na území ČSSR, AH 12 87, 9 — 32.
- DOSTÁL, B. — VIGNATIOVÁ, J. 1990: Břeclav-Pohansko 1987 (okr. Břeclav), PV 1987, 55 — 58, Obr. 15 — 19.
- FUSEK, G. 1991: Včasněslovanské sídlisko v Nitře na Mikovom dvore, SIA XXXIX-1-2, 289—327.
- GALUSKA, L. 1990: Časně slovanské sídliště u Ostrožské Nové Vsi (okr. Uh. Hradiště) a otázka osídlení středního Pomoraví prvními Slovany, AR 37, 564 — 586.
- GOJDA, M. — KUNA, M. 1985: Časně slovanský sídelní areál v Roztokách (okr.

- Praha-západ) — stav výzkumu a jeho perspektivy, AR 37, 152 — 169.
- HRUBÝ, V. 1965: Staré Město. Velkomoravský Velehrad. Praha.
- JELÍNKOVÁ, D. 1980: Obytné objekty s keramikou pražského typu z Mušova, AR 32, 413 — 434.
- JELÍNKOVÁ, D. 1987: Sídliště s keramikou pražského typu na Moravě (kand. disert.). Brno.
- JELÍNKOVÁ, D. 1990: Sídliště s keramikou pražského typu na Moravě (autoreferát kandidátské disertace), PV 1987, 122 — 129.
- JELÍNKOVÁ, D. 1990: K chronologii sídlištních nálezů s keramikou pražského typu na Moravě, in: Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník příspěvků k osmdesátým narozeninám akademika Josefa Poulíka. Brno. 251 — 281.
- KLANICA, Z. 1986: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Praha.
- KLÍMA, B. 1985: Hradištní osada u Dolních Věstonic, okr. Břeclav, AR 37, 27 — 48
- MAREŠOVÁ, K. 1985: Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské sídliště na Horních Kotvicích. Uherské Hradiště.
- PLEINEROVÁ, I. 1975: Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách. Praha.
- PLEINEROVÁ, I. 1985: Bržezno, r-n Louny. Selišče i magilnik 8 — 9 vv. In: Archeologičeskije izučeniya pamjatnikov 6 — 15 věkov v Čechii 1975 — 1985 gg., 76 — 83. Praha.
- PLEINEROVÁ, I. — ZEMAN, J. 1970: Návrh klasifikace časně slovanské keramiky v Čechách, AR 22, 721 — 723.
- POULÍK, J. 1948: Staroslovanská Morava. Praha.
- ZÁBOJNÍK, J. 1988: On the problems of settlements of the Avar Khaganate Period in Slovakia, AR 40, 401 — 437, 480.
- ZEMAN, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, PA 67, 115 — 235.

EINGETIEFTES ALTBURGWALLZEITLICHES WOHNOBJEKT AUS BŘECLAV-POHANSKO

In der Grabungssaison im Jahre 1987 wurde in der slawischen Lokalität Pohansko bei Břeclav (Lundenburg) unter den großmährischen Objekten auch die Erdhütte 214 entdeckt. Sie war vom Quadratgrundriß, in der NS-Richtung orientiert, mit Heizeinrichtung in der NO-Ecke. Anhand der keramischen Funde gehört sie in das 8. Jahrhundert, d. h. in die altburgwallzeitliche Periode. Diese Datierung wurde auch durch den Charakter des eingetieften Wohnobjektes bestätigt.

Auf dem Gebiet der Tschechoslowakei sind die Erhöhen in der älteren frühslawischen Periode meistens ostwestlich orientiert mit Heizeinrichtung in der NW-Ecke. Man kann voraussetzen, daß die Erdhöhen mit der ersten slawischen Welle aus dem osteuropäischen Waldsteppengebiet hierher übertragen wurden, und daß sie sich für eine gewisse Zeit ihre ursprüngliche Gestalt erhalten haben. Im Laufe der älteren Burgwallzeit wird jedoch diese Tradition locker und der Charakter der Wohnobjekte paßt sich den lokalen Naturbedingungen oder bestimmten urbanistischen Plänen an. Dieser Prozeß kann man jedoch eher als eine Tendenz in einer bestimmten Phase auffassen und er läßt sich nur in einer während einer längeren Zeit besiedelten Lokalität chronologisch voll nutzen. In Pohansko bei Břeclav ist diese Bedingung erfüllt und man kann hier die Entwicklung von einer typisch frühslawischen Erdhütte mit nicht verzierter Keramik über ein Wohnobjekt mit verzierter Keramik, das nordsüdlich orientiert ist und die Heizeinrichtung in der NO-Ecke hat, bis zu jenem aus der großmährischen Periode verfolgen.

Auf der Grundlage der Anordnung der Erdhütte 214 und anderer altburgwallzeitlichen Denkmäler in Pohansko bei Břeclav läßt sich auch die Problematik der Besiedlungsstruktur im 8. Jh. lösen. Die Objekte aus dieser Zeit sind auf der Fläche

der sog. frühslawischen 150 m voneinander entfernten Siedlungen I und II unregelmäßig zerstreut. Die Erdhütte 214 ist 80 m von der Siedlung II entfernt. Unter diesen dreien wurden weitere gleich alte, aber weniger bedeutungsvolle Funde entdeckt. Es ist wahrscheinlich, daß das altburgwallzeitliche Dorf in Pohansko das Gepräge einer zerstreuten Siedlung mit im Gelände frei zerstreuten Wohnobjekten hatte.